

دانشگاه پیام نور

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

بررسی و تحلیل وصیت نامه های شهدای استان البرز

از جنبه ادبی و معناشناسی

کبری ایوبی

استاد راهنما: دکتر مرتضی حاجی مزدرانی

استاد مشاور: دکتر طاهره جعفرقلیان

آبان ماه ۱۳۹۲

دانشگاه پیام نور

مرکز: کرج

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

بررسی و تحلیل وصیت نامه های شهدای استان البرز

از جنبه ادبی و معناشناسی

کبری ایوبی

استاد راهنما: دکتر مرتضی حاجی مزدرانی

استاد مشاور: دکتر طاهره جعفرقلیان

آبان ماه ۱۳۹۲

تقدیم به:

پدر عزیزم ...

که نصایحش را از کودکی تا جوانی، نه با الفاظ معمول، که با متون ادبی کهن و نیز بیت به بیت اشعار زیبای صائب تبریزی در ذهن و جانم سرشت اما فرشته حق، فرصت بودن در کنار او را در این لحظات از من دریغ نمود.

و فرشته تمام خوبی ها ...

مادر بزرگواری که تمام بودن و هستی ام، سرشار از عشق، محبت و گرمای وجود اوست.

باسمه تعالی

شب قدری به قدر من فزودند
چو راه کسب دانش را گشودند
ز عنوان ها شهیدان قد کشیدند
هم آنهایی که معنا را چشیدند

با سپاس فراوان از:

استاد گرانمایه، جناب آقای دکتر مرتضی حاجی مزدرانی
که نه تنها راهنمای این پژوهش که راهنمای فکر و اندیشه ام بودند.
و
سرکار خانم دکتر طاهره جعفر قلیان
که با تأیید زاویه دید این پژوهش انگیزه کاری مضاعفی را در وجودم نهادند.

همچنین

جناب آقای دکتر مصطفی گرجی
که بزرگوارانه با راهنمایی های ارزنده ی خود موجبات به انجام رسیدن
این پژوهش گردیدند.
به واقع ذکر نام ایشان و سایر اساتید
ادای کمترین قدردانی از مقام شامخ استادی است.

و سرانجام

چشم امیدم به اغماض این بزرگواران و دیگر اساتید ارجمند،
از کاستی های این پژوهش
و بخشش روح بلندمرتبه ی شهیدانی است
که به طور قطع زبان الکن و بضاعت اندک علمی ام نتوانسته است حق مطلب مضامین
سفارشات الهی آنان را ادا نماید.

چکیده:

وصیت نامه شهیدان انقلاب اسلامی یکی از آثار و اسناد مکتوب و با ارزشی است که شاید بدون اغراق بتوان گفت، بخش اعظمی از فرهنگ اعتقادی و مذهبی این مرز و بوم را در برهه ای از زمان به تصویر کشیده است.

این پژوهش بر آن است که به بررسی و تحلیل وصیت نامه های شهداء، از جنبه ادبی و با رویکرد " نشانه- معناشناسی" پرداخته و پرکاربردترین مفاهیم انتزاعی را که شهیدان در آخرین نوشته های خود - جهت تذکر به خانواده، بستگان، دوستان و نیز به آحاد جامعه اسلامی - به رشته تحریر کشیده اند؛ استخراج نماید تا به اندازه وسع علمی نگارنده، کمکی به شرح و تفصیل معنایی آن نماید.

البته هدف غایی این پژوهش، پیش رو نهادن راهکاری است برای کمک گرفتن از ادبیات در برجسته نمودن و ماندگار کردن مفاهیم فرهنگی و اسلامی در میان نسل جدید و آیندگان.

واژگان کلیدی: وصیت نامه شهدا، مفهوم، نشانه- معناشناسی.

فهرست

فصل اول:

- ۱-۵ پیشینه پژوهش
- ۵-۶ وصیت نامه (از دیدگاه دینی، حقوقی و ادبی)
- ۶-۸ وصیت نامه رزمندگان
- ۹-۱۰ مفهوم شهادت و شهادت نامه
- ۱۱-۱۷۵ متون وصیت نامه شهدای استان البرز

فصل دوم:

- ۱۷۶-۱۷۸ دانش زبان شناسی
- ۱۷۸-۱۸۶ دانش نشانه شناسی
- ۱۸۷-۲۰۰ دانش معنا شناسی
- ۲۰۱-۲۰۷ روش شناسی

فصل سوم:

- ۲۰۸-۲۱۶ گفتمان انقلاب و جنگ
- ۲۱۶-۲۱۹ نوع ادبی و تحلیل گفتمان وصیت نامه شهیدان
- ۲۱۹-۲۲۰ شخصیت شناسی نویسندگان وصیت نامه ها (شهدا)
- ۲۲۰ گیرندگان پیام وصیت نامه ها (مخاطب)

فصل چهارم:

- ۲۲۱-۲۷۰ استخراج مفاهیم انتزاعی پرکاربرد
- ۲۷۲-۲۸۱ نمودار فراوانی شاخص ها
- ۲۸۲-۳۰۶ تحلیل معنا شناختی واژه های مورد استفاده در وصیت نامه ها

کلیات ، تعاریف و مفاهیم

– بیان مسئله

– جامعه آماری

– ضرورت پژوهش و پرسشهای تحقیق

– فرضیه های تحقیق

– تعاریف

بیان مسئله:

پس از به ثمر نشستن مبارزات جوانان و مردم پرشور مرز و بوم ایران اسلامی به رهبری هوشمندان و مقتدر حضرت آیت اله خمینی (ره) و پیروزی انقلاب، جنگ تحمیلی - به امید سرنگونی دولت اسلامی تشکیل شده - قد علم می نماید و تجاوز رژیم عراق به کشور ایران صورت می پذیرد. از میان دلایل گوناگون شکل گیری جنگ بین ایران و عراق، به موارد مختلفی می توان

اشاره نمود که نکات برجسته آن عبارتند از:

- تحریک استکبار جهانی به سرکردگی آمریکا.

- توسعه طلبی صدام و جلب رضایت آمریکا.

- حاکمیت مطلق بر اروندرود.

- استرداد جزایر سه گانه.

- تجزیه خوزستان.

- سرنگون کردن نظام جمهوری اسلامی و رهبری جهان عرب. (آقایی، ۱۳۹۰)

(به نظر می آید منظور آقایی از جمله "رهبری جهان عرب" بیان نقش کلیدی ایران در منطقه و

ترس استکبار از گسترش دین اسلام در سایر کشورها از جمله اعراب باشد.)

اما آنچه از منظر پژوهش ما قابل بررسی است چگونگی رویکرد جوانان و مردم مبارز و مدافع

انقلاب اسلامی در صحنه های مختلف این جنگ تحمیلی است که با بصیرت و آگاهی تمام به انجام

تکلیف الهی "جهاد" پرداخته و در راه تحقق آرمان های واقعی مسلمانان، جان عزیز خود را نیز در

طبق اخلاص نهادند.

دستیابی کامل به افکار پاک و خالصانه رزمندگان اسلام کار دشواری است چنانکه برای دستیابی به اندیشه‌ی هر انسانی، نیازمند درکنارشان بودن و لحظه به لحظه با آنان زندگی کردن، هستیم. اما حال که رسیدن به این وجه از رویارویی ممکن نیست، مطالعه آثار مکتوب بجا مانده از شهیدان در قالب: نامه‌ها، وصیت‌نامه‌ها، دلنوشته‌ها و نیایش‌های مردان مردی که از تمام هستی خود به یکباره دست شسته و پا در رکاب مرگ شده‌اند، امکان خوبی است تا از این طریق (میراث غنی فرهنگی دفاع مقدس) به بهترین وجه بهره‌برده و با بررسی و تحلیل این آثار، به نگرش و جهان بینی این شهیدان به خون‌نشسته دست یابیم. امید که شفاعتشان مدد راهمان باشد.

جامعه آماری:

از میان ۵۱۰۰ شهید صحنه‌های دفاع مقدس جنگ تحمیلی ایران و عراق در استان البرز، تعداد ۱۶۳۰ وصیت‌نامه به یادگار مانده است که نگارنده از این میان تنها ۱۰۰ مورد از وصایا را به عنوان منبع و مبنا، اساس کار پژوهش خود قرار داده است.

لازم به ذکر است که اسامی یکصد شهید مورد بررسی این پژوهش بدون هرگونه گزینشی صورت پذیرفته است و تنها به دلیل الفبایی بودن اسامی شهیدان در مرکز پژوهش‌های بنیاد شهید، نام یکصد شهید ابتدای لیست مبنای کار قرار گرفته است.

ضرورت پژوهش و پرسشهای تحقیق:

از نظر علم زبانشناسی، در تحلیل هر متنی باید دو مقوله ی زبان و ادبیات را جداگانه مورد توجه و بررسی قرار دهیم. (حق شناس، ۱۳۹۰: ۱۳)

دکتر حق شناس در کتاب مقالات ادبی ذیل مبحث زبان شناختی، به ادبیات با عنوان "واقعیتی جدا از زبان" اشاره نموده است و می گوید:

زبان و ادبیات هر دو در واپسین تحلیل، موضوعی یگانه دارند و آن هستی است در فراگیرترین مفهومش (جهان). منتهی، زبان و ادبیات با هستی برخوردی یگانه ندارند. بلکه هریک به شیوه ای از بنیاد متفاوت با شیوه آن دیگری با این موضوع یگانه برخورد میکنند. در نتیجه تصویرهایی هم که یکی از جهان هستی ترسیم می کند با تصویرهایی که آن دیگری از همین موضوع به دست می دهد به کلی فرق دارند. (همان، ۱۳)

در برخورد زبانی، هدف اصلی، کشف و شناخت عناصر سازنده هستی و روابط جاری میان آنهاست. بدین امید تا بتوان آن عناصر و روابط را همچون مقولات و قواعدی کلی با هم مرتب و منظم کرد و از آن رهگذر انگاره هایی را هرچند انتزاعی و ساده شده و ناتمام از جنبه های مختلف هستی باز ساخت. انگاره ها در واقع همان تصاویری اند که برخورد زبانی از هستی به دست می دهد. (همان، ۱۶)

"حق شناس" در مبحث پیام و پیشینه عوالم مقال آورده است که: از یک عالم مقال - چه زبانی و چه ادبی - آنچه را عملاً در اثر ترسیم می شود، "پیام" (کل محتوا و معنای یک اثر) و آنچه را ترسیم نمی شود، "پیشینه" (حوزه معنایی که به فهم پیام می انجامد) اصطلاح می کنیم.

در عوالم مقال‌زبانی هر دو بخش پیام و پیشینه از پیش تعیین شده و مشخص‌اند و ما در مقام خواننده در ایجاد هیچ یک از آن دو بخش دخالتی نداریم و هرچه با عالم‌مقال یک پیام (پیشینه) آشناتر گردیم، خود آن پیام را آسانتر و درست‌تر دریافت خواهیم کرد. (همان، ۲۲)

اهل فن علت غایی ادبیات را تأثیر و نفوذ در دلها ذکر کرده‌اند و متذکر شده‌اند که: ادبیات عالم چگونه گفتن است، نه چه گفتن. از این رو هر موضوعی را می‌توان با توسل به فنونی مؤثرتر کرد.

(شمیسا، ۱۳۷۶: ۱۲۲)

مسئله‌ای که پیش می‌آید این است که آیا بلاغت امری ثابت است و مثلاً سخن مؤثر در همه زمان‌ها مؤثر است؟ به نظر می‌رسد که بلاغت آثار هرچند در همه زمان‌ها برای اهلش محفوظ است اما با توجه به دگرگون شدن اوضاع و انقراض نسل‌ها دچار تغییر می‌شود. به عنوان مثال دانشجویان ادبیات هنوز از قصاید خاقانی لذت می‌برند، اما عموم مردم از خواندن اشعار شاعران دوره خود - که آن را می‌فهمند - التذاد بیشتری می‌یابند. (همان، ۱۲۴)

متغیر بودن امر بلاغت که در گفته‌های شمیسا بدان اشاره گردیده در مباحث حق‌شناس به الفاظی دیگر بیان می‌شود که: جستجوی راز جاودانگی آثار ادبی در پیشینه نامشخص آن است که برخلاف آثار زبانی از نظر معنایی در حکم جهان‌های نیمه‌تمامی هستند که هرکسی آنها را به میل خود و متناسب با خواست و آرمان و جهان‌بینی خود، به شکل و ترکیبی دیگر تمام می‌کند.

به این ترتیب آثار ادبی با هر خوانشی، به طرزی تازه آفریده می‌شوند؛ در نتیجه هرگز کهنه نمی‌شوند و هیچگاه به تاریخ واگذارده نمی‌گردند. آثار ادبی به ذات خود و به دلیل سرشت معنایی‌شان به بی‌زمانی می‌رسند. (حق‌شناس، ۱۳۹۰: ۲۴)

و نکته مهمی که رابطه وجه زبانی این پژوهش را با وجه ادبی به چالش می کشد، نتیجه غایی این پژوهش را در همین بندهای آغازین، پیش روی ما قرار می دهد و آن اینکه برای ماندگاری هر اثر من جمله وصیت نامه شهیدان و نیز توجه و تأثیر بیشتر خوانندگان این آثار در همه اعصار، باید زبان پر رمز و راز این متون به جوهر ادب آغشته و در قالب ادبیات، قابلیت آفرینندگی جدید بیابد و پذیرای طبع نسل های جدید گردد.

فرضیه های تحقیق:

۱. با مطالعه وصیت نامه های شهیدان از جنبه ادبی، گونه های مختلف انواع ادبی را در هر نوشته و یا حتی ترکیبی از هر سه نوع ادبی: حماسی، تعلیمی و نیز عرفانی، می توان مشاهده نمود.
۲. با بررسی و تحلیل وصیت نامه های شهیدان می توان فرهنگ اعتقادی و اندیشه مذهبی و عرفانی رزمندگان جبهه های دفاع مقدس را به تصویر کشید و بیان نمود.
۳. مطالعه وصیت نامه شهیدان جنگ تحمیلی عراق در ایران اسلامی با رویکرد معناشناسی می تواند خواننده را به نکات مهمی که این عزیزان، خانواده های خود و سایر افراد جامعه اسلامی را بدان فراخوان می نمایند، رهنمون گردد تا با بررسی حوزه های معنایی کلید واژه های مورد اشاره در این دست نوشته ها، راهکارهایی برای پیاده سازی اندیشه ها و آرمان های آنان، میان نسل جدید فراهم گردد.

تعاریف:

زبان: language

۱. نظام بیان و ارتباط انسانی، مجموعه ای از ویژگی های مشترک با تولید آوایی مضاعف و اطلاق نشانه در تمام زبان ها، شناخته شده است. زبان مطالعه شده توسط زبان شناسان، زبان گفتاری است. در مجموعه نظام های معنادار، زبان عموماً برگرفته از نشانه شناسی در نظر گرفته می شود.
۲. زبان در معنای گسترده، زبان تمامی نشانه ها است که مطالعه ی آن برخاسته از نشانه شناسی است. که به عنوان مثال زبان حیوانات، زبان موسیقی، زبان گل ها، زبان ریاضیات و زبان عملی را شامل می شود. در این معنا کاربرد زبان، استعاری است و حقانیت آن مورد بحث است و بیشتر نظام معنادار گفته می شود. (دادور، ۱۳۸۷: ۹۸-۹۷)

فرازبان: Metalanguage

- فرازبان به زبان ثانوی در سلسه مراتب زبان ها گفته می شود که با آن، حقیقت عبارت های مربوط به زبان- موضوع یا زبان اولیه تنظیم می شود. حقیقت فرازبان می باید با یک زبان ثالث و تا بی نهایت برقرار شده باشد.
- فرازبان در زبان شناسی، زبان طبیعی ای است که در یک عملکرد خاص، صحبت از خود زبان می نماید.
- فرازبان یک زبان ابزاری است که برای صحبت از یک زبان- موضوع به کار می رود و این خود یک مقوله نشانه شناختی است که طرح محتوایی خود آن نیز برخاسته از نشانه شناسی است. (همان، ۱۰۸)

معنا شناسی: Semantique

بخشی از علم نشانه شناسی است که به بررسی معنای نشانه ها و رابطه بین نشانه و مرجع ذهنی می پردازد و در مقابل کردارگرایی و نحو قرار می گیرد. مطالعه معناها در زبان طبیعی معناشناسی، می تواند جمله ای و یا میان جمله ای باشد. (همان، ۱۴۸)

زبان شناسی: Linguistique

مطالعه علمی زبان به عنوان نظام نشانه هاست. زبان شناسی محض را باید از زبان شناسی روان شناختی و زبان شناسی اجتماعی، متمایز ساخت. زبان شناسی، محض نخواهد بود مگر وقتی که عاری از دلالت باشد. زبان شناسی معمولاً به عنوان شاخه ای از نشانه شناسی در نظر گرفته می شود. اما برخی از زبان شناسان رابطه عکس را برقرار می کنند، زیرا برای آن ها زبان به عنوان الگو به کار می رود و کامل ترین نظامی را می سازد که به تنهایی می تواند به عنوان مدل برای هر چیز دیگری به کار رود. (همان، ۱۰۱)

فرهنگ: Culture

فرهنگ آگاهی های غیر وراثتی است که جوامع انسانی آن ها را نگهداری و به دیگران منتقل می کنند. فرهنگی که اسطوره و ایدئولوژی یا اندیشه شناسی را به همراه دارد، باید به عنوان یک پدیده ارتباطی بررسی شود. چنین فرهنگی آستانه اولیه نشانه شناسی را تشکیل می دهد. (همان، ۴۴)

ارتباط: Communication

انتقال پیام به وسیله نشانه ها، علامت ها از یک فرستنده به یک گیرنده، توسط یک مجرا. نقش ارتباطی، همان تولید معنایی است که مخاطب آن پیام گیرنده است. (همان، ۳۵)

ادبیات: Literature

مجموعه متونی که جامعه آنها را با ارزشِ زیبایی شناختی می شناسد و در آن، رابطه میان متن و بیان برای هر متن به طور خاص و متناسب آن در نظر گرفته می شود و هرگونه تعبیر یا ترجمه ای از ادبیات می تواند آن را از بین ببرد. متن ادبی می تواند به عنوان متنی که دلالت بر نشانه های خاص خود دارد، در نظر گرفته شود به گونه ای که معنای آن به طور قابل ملاحظه ای وابسته به نحوه بیان آن باشد [مخصوصاً در شعر]. (همان، ۱۰۲)

نشانه شناسی: semiotique

نظریه عمومی نشانه ها در کلیه اشکال و طریق ظهورشان در بین انسان ها و حیوانات- چه عادی باشد و چه غیرعادی، خواه مربوط به زبان شناسی باشد و خواه نباشد، فردی باشد یا اجتماعی- یکسان است. علمی که تمام پدیده های فرهنگی را به عنوان نظامی متشکل از نشانه ها مورد مطالعه قرار می دهد و مبتنی بر این فرضیه است که تمام پدیده های فرهنگی، نظام هایی از نشانه ها هستند. یعنی اساس فرهنگ، ارتباط است و نشانه شناسی به نقش ارتباط و نقش بیان می پردازد.

نکته: کاربرد نشانه شناسی مستلزم زمینه مطالعاتی فراتر از علم نشانه شناسی است. در زبان فرانسه برداشت فرهنگی از این علم موجب استفاده از کلمه *semiologie* یعنی واژه منتخب سوسور شده است. (نشانه شناسی علمی است که به مطالعه وجود نشانه ها در بطن زندگی اجتماعی می پردازد. به نظر بارت نشانه شناسی بخشی از زبان شناسی است و معناشناسی بدون زبان وجود ندارد.)

نشانه‌شناسی زبانی برای بحث در مورد نشانه‌ها را به وجود می‌آورد. نشانه‌شناسی کاربردی توصیفی، نشانه مشخص شده را بررسی می‌کند و نشانه‌شناسی کاربردی، از شناخت نشانه‌ها برای اهداف گوناگون بهره می‌جوید.

نشانه‌شناسی، علمی است همچون سایر علوم اما در عین حال ابزار تحلیل تمامی علوم نیز می‌تواند باشد. در بررسی زمینه‌های نشانه‌شناسی به شاخه‌های گوناگونی در نشانه‌شناسی می‌رسیم که نشانه‌شناسی ادبی یکی از شاخه‌های آن محسوب می‌گردد. (همان، ۱۵۱)

اسطوره: Mythe

واژه یونانی Mythos به طور کلی بر قصه و پیرنگ اطلاق می‌شده است. ارسطو در کتاب فن شاعری این واژه را به معنای پیرنگ روایت و افسانه تمثیلی به کار برده است. در اصطلاح، اسطوره به قصه‌ای اطلاق می‌شود که ظاهراً منشأ تاریخی نامعلومی دارد. منظومه اساطیر، مجموعه چنین قصه‌هایی است که معمولاً مضامینی چون منشأ جهان، آفرینش انسان، جنگ خدایان قهرمانان یا مصائبی را که بر اقوام کهن رفته، دربر می‌گیرد. (همان، ۱۱۶)

گفتمان: Discours

زبان‌شناسان عموماً در تعریف گفتمان آن را کاربرد زبان در بافت دانسته‌اند و تحلیل گفتمان را مطالعه‌ی کاربرد زبان با توجه به عوامل مؤثر بافتی همچون خطاب دهنده (گوینده یا نویسنده)، مخاطب، موضوع، موقعیت، مجرا، رمزگان، صورت پیام، رویداد (ماهیت رویداد ارتباطی)، ارزش‌گذاری (موعظه خوب، نامه‌ی محبت‌آمیز و...) و هدف، می‌دانند. (سجودی، ۱۳۹۰: ۱۶۶)

گفتمان‌ها در اصل نظام‌های معنایی هستند که با مفاهیم قدرت، دانش و حقیقت مرتبط‌اند.

(همان، ۱۷۲)

در جای دیگر گفتمان استفاده‌زبانی در "گفت‌کرد" یا ارتباط کلامی است. کاربرد زبان یعنی مجموعه اصول واج‌شناختی، نحوی و معنایی در زندگی روزمره که می‌تواند: سیاسی، ادبی، اجتماعی، مستقیم، غیرمستقیم، روایت‌شده و ... باشد. (دادور، ۱۳۸۷: ۵۴)

ارجاعی: Referentiel

در زبان‌شناسی، کاربرد ارجاعی زبان، نقشی است که به وسیله آن زبان ما را به آن چه از آن صحبت می‌شود، ارجاع می‌دهد. نقش یا کارکرد ارجاعی، خارج از نشانه، دال و مدلول برای معنای صریح است.

نقش ارجاعی شامل اشیای خارج از محدوده زبان و یا حتی خود زبان نیز می‌باشد. (همان، ۱۴۲)

فصل اول

بخش اول

– پیشینه پژوهش

بخش دوم

– وصیت نامه (از دیدگاه دینی ، حقوقی و ادبی)

– وصیت نامه شهدا

– متون وصیت نامه شهدای استان البرز

پیشینه پژوهش

از میان ۸۰۰ پایان نامه و ۴۰۰ طرح مرتبط با موضوع " شهید، شهادت و وصایای آنها " که در آرشیو دفتر پژوهش های فرهنگی بنیاد شهید استان تهران موجود می باشد ، جمعاً ۲۲ مورد پایان نامه (۱۳۷۸ لغایت ۱۳۹۰)، و نیز ۳۱ طرح پژوهشی (۱۳۸۲ لغایت ۱۳۹۰)، موضوع تحلیل محتوای وصایای شهدا را به خود اختصاص داده اند و متأسفانه کمتر از ۱۰ مورد آن اختصاصاً در حوزه ادبیات به نگارش درآمده و با نگاه ادبی بدان پرداخته شده است.

پایان نامه :

- از میان عناوین پایان نامه ها به عناوین زیر بسنده می نمایم که همگی حول محور وصیت نامه های شهیدان، توسط دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی به رشته تحریر درآمده است:
۱. تحلیل محتوای وصیت نامه های دانشجویان شهید استان خراسان / کوثری، خیراله / مقطع کارشناسی ادبیات فارسی / دانشگاه فردوسی مشهد / سال ۱۳۷۸.
 ۲. تحلیل و بررسی نثر ادبی عاشورایی در عصر انقلاب / لطیفی، اسماعیل / مقطع کارشناسی ارشد ادبیات فارسی / دانشگاه آزاد واحد دزفول / سال ۱۳۸۳.
 ۳. شهید و شهادت در نظم و نثر فارسی بعد از انقلاب اسلامی / باقرزاده عجمی، علی / مقطع کارشناسی ارشد ادبیات فارسی / دانشگاه آزاد واحد تربت حیدریه / سال ۱۳۸۴.
 ۴. جهاد و شهادت در شعر دوره مشروطه / صمیمی، زهرا / مقطع کارشناسی ارشد ادبیات فارسی / دانشگاه آزاد واحد بیرجند / سال ۱۳۸۴.